

J. J. de la +

Święty Jan od Krzyża
Doktor Kościoła
Życie, osoba, dzieła

Flos Carmeli
Poznań 2015

© Copyright by FLOS CARMELI, wydanie 2

Opracowano na podstawie prac następujących autorów:

Tomás Álvarez OCD, Maximiliano Herráiz OCD, Eulogio Pacho OCD,
Salvador Ros OCD, Antoni Rachmajda OCD, Federico Ruiz OCD,
José Vicente Rodríguez OCD, Luis Enrique Rodriguez,
Gabriel Wiszowaty OCD

Redaktor prowadzący:

Wojciech Ciak OCD

Opracowanie:

Antoni Rachmajda OCD, Dariusz Wandzioch

Wydawca:

FLOS CARMELI Sp. z o.o.
ul. Działowa 25, 61-747 Poznań;
tel.: 61 856 08 34; faks 61 856 09 47
e-mail: wydawnictwo@floscarmeli.pl
www.floscarmeli.pl

Druk i oprawa:

TOTEM – Inowrocław

ISBN

978-83-64430-65-7

Wstęp

Jerónimo de San José, najlepiej udokumentowany spośród dawnych biografów św. Jana od Krzyża, w prologu do swego dzieła umieścił następujące słowa: *najodpowiedniejszym do pisania o czcigodnym ojcu Janie było pióro kogoś takiego jak święta Teresa*¹.

Wielu autorów, patrząc na niego z różnych perspektyw i punktów widzenia, trafnie nakreśliło postać pierwszego karmelity bosego, jakkolwiek nie dorównali oni kunsztowi pióra św. Teresy od Jezusa. Próba ogarnięcia bibliografii dzieł poświęconych św. Janowi od Krzyża jest dzisiaj zadaniem niewykonalnym nawet dla specjalisty.

Pomimo tak bogatej bibliografii, postać Jana od Krzyża wzbudza w różnych środowiskach niemało kontrowersji. Nie jest on świętym z licznym gronem uczniów – jakkolwiek obecnie zauważa się znaczny wzrost liczby jego naśladowców – biorąc pod uwagę wartość jego pism. Wydaje się, że przewidział on taką sytuację i przeczynał przyczynę takiego stanu rzeczy:

Jeśli zaś kto nie odniesie korzyści z tej nauki, będzie to spowodowane moją nieumiejętnością i nieudolnym stylem; przedmiot bowiem sam z siebie jest dobry i bardzo potrzebny. Uważam jednak, że choćbym o tym przedmiocie napisał jak najpiękniej i najdoskonalej, skorzysta z tej nauki tylko niewielu. Nie będziemy pisali o rzeczach

¹ Jerónimo de San José, *Historia del Venerable Padre fr. Juan de la Cruz*, Madrid 1641 (bez strony).

związanych z moralnością² i kwestiach miłych dla tych osób duchowych, które lubią iść do Boga przez rzeczy słodkie i miłe, lecz będzie to nauka dotycząca tego, co najistotniejsze i niezmienne¹.

Dg Prolog 8

Pisze zatem bez upiększeń i kompromisów, w sposób оголо-
cony, dążąc do źródła, poszukując tego, co istotne. Tak więc
św. Jan od Krzyża jest *jednym z tych, którzy na nowo odkrywają
ewangeliczną prostotę historii ludzkości.*

² W tekście hiszpańskim występuje tutaj następujący zwrot: „*cosas muy morales y sabrosas*” – jako przeciwieństwo do „*sustancial y sólida*”. Próbując oddać to, co Jan od Krzyża pragnie wyrazić przez pierwszy zwrot, sparafrazujemy go w następujący sposób: *nie będę pisał o rzeczach związanych z moralnością, obyczajami, z tym wszystkim, co można by określić jako drugorzędne, marginalne, zewnętrzne, pochodne wobec istotnych wartości chrześcijaństwa. Skoncentruję się wyłącznie na tym, co najistotniejsze, fundamentalne, tzn. na powołaniu człowieka do zjednoczenia z Bogiem, oraz na drodze do niego prowadzącej, tj. życiu teologicznym (cnoty teologiczne – wiara, nadzieja i miłość).*

I
KALENDARIUM

Dla uzyskania szerszej perspektywy i łatwiejszego zapamiętania dat i zdarzeń korzystne jest schematyczne uporządkowanie biografii danej postaci według miejsc i znaczących wydarzeń. Stąd podział na główne etapy życia. W wielu publikacjach można znaleźć wyczerpujące informacje dotyczące historii powszechnej oraz historii Hiszpanii w okresie Złotego Wieku, a zatem nie ma potrzeby przytaczać ich tutaj. Korzystniejsze wydaje się ujęcie biografii św. Jana w bardziej mu bliskie, a mniej znane, ramy jego bezpośredniego otoczenia – historii Karmelu Terezańskiego.

Rodzina, dzieciństwo i młodość (1542-1563)

Historia Karmelu	Życie św. Jana od Krzyża
	1542 ^(0 lata)
	24.06 lub 24.12 (data niepewna): narodziny w Fontiveros (Ávila) w rodzinie Gonzalo de Yepes i Cataliny Álvarez. Przed nim urodzili się: Francisco oraz Luis, który zmarł jako dziecko.
	1545 ^(3 lata)
	Śmierć ojca, matka przenosi się z synami do Torrijos y Gálvez (Toledo), szukając tam pomocy. Powracają do Fontiveros bez Franciszka, który pozostaje w Gálvez przez około 12 miesięcy.
	1546 ^(4 lata)
	Ponowny wyjazd do Gálvez w poszukiwaniu Franciszka i powrót do Fontiveros na 2-3 lata.
	1548 ^(6 lat)
	Rodzina przenosi się do Arévalo (Ávila) i mieszka w domu człowieka zajmującego się handlem i tkactwem. Wydaje się, że w tym okresie już nie żył drugi brat, Luis.
	1549/50 ^(7/8 lat)
	Jego najstarszy brat, Franciszek, żeni się z Anną Izquierdo.
	1551 ^(9 lat)
	Przeprowadzka, wraz z matką i rodziną Franciszka, do Medina del Campo w po-

szukiwaniu środków finansowych i edukacji. Tam Juan de Yepes pozostaje aż do 1564 r. Są to dla niego lata nauki i edukacji humanistycznej.

Uczęszcza do *Colegio de la doctrina* lub *Doctrinos*, gdzie uczy się kilku zawodów i rozpoczyna edukację kulturalną; w tym samym czasie zajmuje się zbieraniem jałmużny na rzecz centrum.

1552

(10 lat)

Rozpoczyna posługiwanie w szpitalu Poczęcia, służąc chorym i zbierając jałmużny na utrzymanie szpitala i dla chorych.

W tym samym okresie, przyuczając się do zawodów cieśli, krawca, snycerza, malarza, wiele czasu poświęca nauce.

1554

(12 lat)

Pierwsza wizyta św. Francisco de Borja w Ávila.

1557

(15 lat)

Druga wizyta św. Francisco de Borja w Ávila.

1559

(17 lat)

Uczęszcza do kolegium jezuitów, gdzie jest uczniem o. Juana Bonifacio i Gaspara

1562

(20 lat)

Astete. Uczestniczy w zajęciach z łaciny, retoryki i nauk humanistycznych. Prawdopodobnie tam, lub w innych ośrodkach, poznał również nieco filozofii.

W tym okresie jego życie rodzinne przeplata się z zajęciami związanymi z nauką i wspomnianymi posługami, bez znaczących zmian. Nie są znane żadne konkretne wydarzenia z tego okresu.

7.02: brewe Piusa IV – fundacja klasztoru św. Józefa w Ávila.

sierpień: wizyta św. Piotra z Alcántara u biskupa Ávila w celu go do fundacji klasztoru św. Józefa.

24.08: inauguracja klasztoru św. Józefa w Ávila, obłóczyny czterech nowicjuszek.

5.12: reskrypt Świętej Penitencjarii zezwalający na założenie klasztoru św. Józefa bez stałego dochodu.

Zakonnik karmelita (1563-1568)

Historia Karmelu

Życie św. Jana od Krzyża

1563

(21 lat)

Na początku roku św. Teresa zostaje mianowana przeoryszą w klasztorze św. Józefa, w miejsce Anny od św. Jana (D'Ávila).

W wieku 21 lat wstępuje do zakonu karmelitańskiego w klasztorze św. Anny w Medina del Campo, przyjmując przy obłóczynach imię Jan od św. Macieja.

23.07: Maria od Jezusa zakłada klasztor w Alcalá de Henares.

22.08: Dokument Ojca Prowincjała, zatwierdzający przeniesienie z klasztoru Wcieleń do klasztoru św. Józefa tych sióstr, które do niego wstąpiły.

1564 (22 lata)

21.05: Generałem Zakonu zostaje wybrany Juan Bautista Rubeo, dotychczasowy Wikariusz Zakonu.

maj-wrzesień: składa śluby zakonne w Medina del Campo (data nie jest znana).

Przenosi się do Salamanki, do klasztoru-kolegium św. Andrzeja, należącym do jego Zakonu. Uczęszcza na zajęcia na miejscowym uniwersytecie. W spisach studentów tej uczelni figuruje jako artysta-filozof w latach: 1564-65, 1565-66, 1566-67.

1565 (23 lata)

8.05: Pius IV ogłasza brewe nominujące o. Rubeo Wizytatorem i Komisarzem dla całego Zakonu Karmelitańskiego.

17.07: Pius IV potwierdza reskrypt z 5.12. 1562 r. i aprobuje Konstytucje napisane przez św. Teresę w tym roku.

1566 (24 lata)

24.02: Pius V potwierdza wcześniejsze brewe.

10.06: Generał J. B. Rubeo wyrusza z Rzymu (**14.04**) i dociera do Hiszpanii celem przeprowadzenia wizytacji.

1567 (25 lat)

18.02: przybycie o. Generała Rubeo do Ávila i jego pierwsze spotkanie ze św. Teresą. Kilka miesięcy później upoważnia ją do zakładania kolejnych klasztorów, jak ten św. Józefa (27.04), wykluczając obszar Andaluzji (pozwolenie z 16.05).

18.08: kolejnym pozwoleniem o. Rubeo rozszerza upoważnienie na założenie dwóch zreformowanych klasztorów męskich poza Andaluzją.

28.08: Ojciec Generał Rubeo mianuje o. Tostado wizytatorem-reformatorem prowincji Katalońskiej.

12.04: na Kapitulie Prowincjalnej w Ávila zostaje mianowany Prefektem studentów w Kolegium św. Andrzeja.

początek lata: otrzymuje w Salamance święcenia kapłańskie (brak dokładnej daty).

lato: udaje się do Medina del Campo dla odprawienia Mszy prymicyjnej.

sierpień-październik: w Medina del Campo po raz pierwszy spotyka się ze św. Teresą.

listopad-grudzień: powraca do Salamanki i zostaje zapisany na uniwersytet jako student teologii.

1568 (26 lat)

W Salamance kontynuuje studia teologiczne; po zakończeniu roku akademickiego wraca do Medina del Campo i rozpoczyna omawianie ze św. Teresą reformy.

9.08: wyrusza razem ze św. Teresą do Valladolid i zatrzymuje się tam przez około dwa miesiące, przygotowuje się do zapoczątkowania Karmelu Terezańskiego wśród zakonników.

początek października: opuszcza Valladolid i przenosi się do Duruelo (Ávila), aby przystosować pozyskany dom dla zapoczątkowania nowego stylu życia.

październik-listopad: czas wypełniony ciężką pracą; przejeżdża przez Ávila, gdzie zatrzymuje się na kilka dni.

Inicjator Karmelu Terezańskiego (1568-1577)

Historia Karmelu Terezańskiego

Życie św. Jana od Krzyża

1568^(26 lat)

28.11: w Duruelo zostaje zapoczątkowany nowy styl życia Karmelu Terezańskiego. Ojciec Prowincjał Alonso González odprawa uroczystą Mszę św. Wcześniej prowincjał Kastylia zwalnia o. Antonio de Heredia z funkcji przeora klasztoru w Medina del Campo.

28.11: w Duruelo (Ávila), rezygnując ze złagodzonej Reguły, nowy styl życia podejmują: Antonio Heredia (od Jezusa), Juan de Yepes (który przyjmuje nowe wezwanie: od Krzyża) i José od Chrystusa.

1569^(27 lat)

16.04: Ojciec Rubeo mianuje o. Alonso González komisarzem i rektorem siostr karmelitanek.

9-10.07: w Pastrana zostaje założony drugi dom Bosych, habit przyjmują Ambrosio Mariano od św. Benito i Jan od Biedy.

20.08: o. Pedro Fernández OP i o. Francisco Vargas OP mianowani przez Piusa V wizytatorami apostolskimi Karmelu na cztery lata

Zostaje mianowany przełożonym i magistrem nowicjatu w Duruelo i Mancera.

Prawdopodobnie odbywa podróż do Medina del Campo, aby spotkać się z Matką Teresą.

pod koniec roku: Matka Teresa przybywa z wizytą do Duruelo.

1570^(28 lat)

11.06: wspólnota przenosi się z Duruelo do Mancera.

10.07: w Pastrana śluby zakonne składają: Ambrosio Mariano i Jan od Biedy.

8.10: śluby zakonne składa Juan Bautista (Sánchez), pierwszy nowicjusz, który wstąpił bezpośrednio ze świata.

11.06: po przeprowadzce z Duruelo do Mancera de Abajo (Salamanka) pozostaje nadal przełożonym i magistrem nowicjatu.

8.10: (prawdopodobnie) pierwsi nowicjusze z nowicjatu prowadzonego przez Jana od Krzyża składają śluby zakonne.

1.11: założenie kolegium w Alcalá de Henares.

połowa października lub **listopada:** podróż do Pastrana (Guadalajara), celem zorganizowania tam nowicjatu.

listopad: pierwsze spotkanie z Anną od Jezusa, wówczas nowicjuszką, podczas jej przejazdu wraz z innymi karmelitankami bosymi przez Mancera na fundację w Salamance.

1571 ^(29 lat)

27.06: wizytator o. P. Fernández wizytuje klasztor Wcielenia w Ávila i mianuje św. Teresę przeoryszą tego klasztoru.

24.10: Teresa obejmuje funkcję przeoryszy.

24.11: założenie kolejnego klasztoru Bosych w Altomira.

styczeń: towarzyszy św. Teresie w podróży do Alba de Tormes na fundację karmelitanek bosych, która ma miejsce 25.01. Na kilka miesięcy powraca do Mancera.

kwiecień: wyrusza w podróż do Alcalá de Henares, gdzie ma objąć funkcję Rektora kolegium.

1572 ^(30 lat)

15.03: w Pastrana obłóczyny Hieronima Gracián, który w następnym roku składa śluby zakonne.

początek kwietnia: otwarcie kolejnej fundacji Bosych w La Roda, co oznacza rozszerzenie uprawnień udzielonych przez o. Rubeo w 1567 r.

kwiecień-maj: przynosi się z Alcalá do Pastrana celem uporządkowania tamtejszego nowicjatu; wraca szybko do swojego klasztoru w Alcalá.

maj-czerwiec: wyrusza do Ávila jako Wikariusz i spowiednik zakonnic z klasztoru Wcielenia. Pozostaje tam do końca 1577 r.

czerwiec-lipiec: podróż do Medina celem oceny ducha s. Izabeli od św. Hieronima, zakonnicy z tejże wspólnoty.

koniec października: wizytator o F. Vargas, wbrew dyspozycjom Generała, przekazuje Bosym klasztor św. Jana del Puerto.

1573 ^(31 lat)

Z upoważnienia wizytatora, o. Vargas, Bosi zakładają kilka klasztorów w Andaluzji: Granada (**19.05**), La Peñuela (**29.06**).

1574 ^(32 lata)

marzec: towarzyszy św. Teresie w podróży na fundację w Segowii, dokąd dociera ją **18.03**. Po kilku dniach wraca do Ávila.

13.06: wizytator o. Vargas mianuje o. Hieronima Gracián wizytatorem apostolskim Karmelitów w Andaluzji.

21.06: pozwolenie o. Generała na fundację Bosych w Almodóvar del Campo (przeprowadzona **7.03.1575 r.**).

3.08: o. Generał Rubeo uzyskuje u papieża Grzegorza XIII odwołanie uprawnień dominikanów wizytatorów.

22.09: nuncjusz Ormaneto mianuje *in solidum* (zgodnego współdziałania) o. Gracián i o. Vargas OP wizytatorami dla Andaluzji, a o. Fernández OP dla Kastylii.

1.10: o. Hieronim Gracián zwraca karmelitom klasztor św. Jana del Puerto.

1575^(33 lata)

21.05: w Piacenza odbywa się Kapituła Generalna Zakonu; zostają podjęte decyzje przeciwko Bosym.

w połowie roku: (prawdopodobnie) odbył podróż do Valladolid. Powodem było poddanie ocenie lub wszczęcie procesu przeciwko s. Marii de Olivares, augustianie, pochodzącej z Ávila.

1576^(34 lata)

marzec: do Hiszpanii przybywa o. Tostado z uprawnieniami Ojca Generała dla podjęcia stosownych działań przeciwko Bosym.

12.05: na Kapitulce Prowincjalnej w La Moraleja zostają potwierdzone decyzje podjęte na Kapitulce Generalnej w Piacenza.

24.05: o. Tostado zostaje wybrany prowincjałem Katalonii.

9.09: w Almodóvar del Campo zbierają się przełożeni z klasztorów Bosych, zwołani tam przez o. Gracián.

styczeń lub **maj:** w pierwszych dniach miesiąca zostaje zatrzymany, razem ze swoim towarzyszem, przez Ojców Karmelitów w klasztorze Wcielenia i uwięziony w Medina del Campo. Po kilku dniach uwolniony na rozkaz nuncjusza Ormaneto.

1577^(35 lat)

30.08: do Hiszpanii przybywa nowy nuncjusz Felipe Segá; nasilają się działania skierowane przeciwko Bosym.

2-3.12: Jan od Krzyża i jego towarzysz, Germán de san Matías, zostają w nocy zatrzymani przez Karmelitów. Germán de san Matías trafia do La Moraleja, Jan od Krzyża do Toledo. Tam przez ponad osiem miesięcy jest więziony w klasztornym karcerze.

Dziesięciolecie w Andaluzji (1578-1588)

Historia Karmelu Terezańskiego

Życie św. Jana od Krzyża

1578 ^(36 lat)

9.08: Rada Królewska zwalnia Karmelitów Bosych z posłuszeństwa Nuncjuszowi.

Pozostaje w karcerze, gdzie komponuje: *Romance*, pierwszą część *Pieśni duchowej* (do strofy 31) i *Źródło*.

16-18.08: podczas oktawy Wniebowzięcia ucieka z więzienia.

15.08-15.09: pozostaje w ukryciu, znajdując schronienie w domu-szpitalu Santa Cruz, który prowadził D. Pedro González de Mendoza. Wątpliwe jest, aby w tym okresie odbył podróż aż do Medina del Campo.

koniec września: wyrusza w stronę Andaluzji.

9.10: Karmelici Bosi, wbrew opinii św. Teresy, przeprowadzają nowe spotkanie-kapitułę w Almodóvar del Campo.

początek października: dociera na Kapitułę do Almodóvar del Campo, zostaje wybrany Przełożonym-Wikariuszem klasztoru w Calvario (Jaén).

16.10: nuncjusz Sega unieważnia decyzje podjęte w Almodóvar i poddaje Karmelitów i Karmelitanki Bose władzy właściwych Prowincjałów.

październik-listopad: po krótkim pobycie w Almodóvar, kontynuuje podróż, zatrzymując się u Karmelitanek Bosych w La Peñuela i w Beas.

4.11: umiera Ojciec Generał J. B. Rubeo. Karmelici Bosi zostają wyjęci spod jurysdykcji Prowincjałów; nuncjusz Sega mianuje o. Angela de Salazar Wikariuszem Generalnym Karmelitów Bosych.

listopad: dociera do El Calvario, gdzie pełni funkcję wikariusza (w czasie nieobecności przeora). Jest to jego pierwszy pobyt w Andaluzji.

1579 ^(37 lat)

Regularnie odwiedza, niemal co tydzień, karmelitanki bose w Beas, gdzie przeoryszą jest Anna od Jezusa. Prowadzi intensywną działalność związaną z formacją duchową we wspólnocie sióstr oraz w El Calvario.

kwiecień-maj: zajmuje się przygotowaniami i załatwianiem spraw związanych z fundacją w Baeza; podróże z El Calvario. Powstają: *Przestrogi*, *Wskazówki*, *Rysunek Góry Karmel* i komentarze do niektórych strof *Pieśni duchowej*.

13.06: wyrusza na fundację w Baeza, która zostaje zainaugurowana następnego

dnia (14.06) i pozostaje tam jako Rektor, gdyż ten dom zostaje przeznaczony na kolegium dla kleryków. Pozostanie w tym klasztorze przez trzy lata, aż do 1582 r.

Układa kilka strof *Pieśni duchowej*, prawdopodobnie grupę 32-34. Rozpoczyna redagowanie *Drogi na Górę Karmel* i, być może, wyjaśnień do kilku strof *Pieśni duchowej*.

1580^(38 lat)

10.04: o. Angel de Salazar mianuje o. Graciána, zwolnionego z więzienia, swoim przedstawicielem w Andaluzji.

22.06: papież Grzegorz XIII ogłasza brewe wprowadzające rozdział pomiędzy Karmelitami a Karmelitami Bosymi.

15.08: o. Pedro Fernández OP zostaje mianowany wykonawcą tegoż brewe.

20.11: z powodu śmierci o. Fernándezo zostaje ogłoszone kolejne brewe; wykonawcą brewe z 22.06 zostaje o. F. Vargas OP.

Po raz pierwszy udaje się do Caravaca, na usilne prośby ze strony Matki Teresy, która wychwałała go przed swoimi córkami.

W tym roku „kataru powszechnego” umiera jego matka, Catalina Álvarez (dokładna data nie jest znana).

1581^(39 lat)

3.03: w Alcalá de Henares odbyła się kapituła dokonująca rozdziału zakonów i erygowania niezależnej prowincji Karmelitów Bosych; prowincjałem nowej prowincji zostaje wybrany o. Hieronim Gracián.

14.10: o. Ambrosio Mariano przeprowadza fundację domu w Lizbonie.

3-16.03: przybywa do Alcalá de Henares, gdzie uczestniczy w kapitule. Mianowany trzecim Definitorem, a później przeorem w klasztorze de Los Mártires w Granadzie (po raz pierwszy). Wraca do Baeza i nadal pełni funkcję przełożonego.

28.06: ponownie udaje się do Caravaca i tam przewodniczy w wyborach przeoryszy tej wspólnoty.

w kolejnych miesiącach: odbywa częste podróże po wspólnotach Andaluzji.

listopad: dociera aż do Ávila celem omówienia ze św. Teresą kwestii fundacji klasztoru karmelitanek bosych w Granadzie.

28.11: ostatnie spotkanie ze św. Teresą; Jan od Krzyża po wizycie w Beas powraca do Baeza i zdaje relację ze swojej podróży.

grudzień: przynosi się z jednym ze współbraci do Beas, pozostając tam aż do połowy następnego miesiąca, doprowadza do końca przygotowania do fundacji w Granadzie.

1582 ^(40 lat)

5.04: z Lizbony wyrusza pierwsza wyprawa misyjna Karmelu Terezańskiego, która kończy się niepowodzeniem na skutek zatonięcia statku.

styczeń: w towarzystwie Anny od Jezusa i jej współsióstr wyrusza na fundację do Granady; podróżują przez Ubeda, Baeza, Iznalloz, Daifontes i Albolote.

19.01: docierają do Granady.

20.01: w tymczasowym domu ma miejsce inauguracja nowej fundacji Karmelitanek Bosych.

25-30.01: obejmuje funkcję przeora w klasztorze Los Mártires w Granadzie (wyboru dokonano w pomiędzy **czerwcem 1581 a styczniem 1582**).

Oddaje się swoim ulubionym zajęciom: kierownictwu duchowemu, pracy fizycznej i twórczości pisarskiej.

1583 ^(41 lat)

1.05: Kapituła Prowincjalna Karmelitów Bosych w Almodóvar del Campo.

początek maja: jako przeor z Granady uczestniczy w Kapitule w Almodóvar. Później wybrany przeorem tego klasztoru.

listopad: w Granadzie przeprowadza przeniesienie Karmelitanek Bosych do nowego domu.

1584 ^(42 lata)

10.04: z Lizbony wyrusza do Kongo druga wyprawa misyjna, która również kończy się niepowodzeniem.

10.12: otwarcie klasztor w Genui – fundacja doprowadzona do skutku przez o. Dorię.

Przed końcem tego roku kończy pisanie pierwszego komentarza do *Pieśni duchowej*, jednocześnie kontynuuje pisanie *Drogi na Górę Karmel* i *Nocy ciemnej*. W tym czasie powstaje również poemat *Żywy płomień miłości*.

1585 ^(43 lata)

od 10-11.05: w Lizbonie odbywa się Kapituła Prowincjalna, na której klasztory karmelitów i karmelitanek bosych zostają podzielone na cztery wikariaty. Prowincjałem zostaje wybrany o. Nicolás Doria. Kapituła zostaje przerwana.

11.07: do Meksyku wyruszają pierwsi misjonarze karmelici bosci.

luty: podróż do Málaga, dla wsparcia fundacji karmelitanek bosych (**17.02**).

kwiecień-maj: musi odbyć podróż aż do Lizbony, gdzie uczestniczy w Kapitule. Zostaje na niej wybrany drugim definityorem. Z powodu przerwy w obradach rusza w podróż powrotną do Granady.

czerwiec-lipiec: w drodze powrotnej z Lizbony i z Sewilli udaje się do Málaga, dla pocieszenia i dodania odwagi Karmelitanom Bosym, znajdującym się w bardzo trudnej sytuacji.

17-20.10: po powrocie Prowincjała Kapituła Lizbońska kontynuuje obrady w Pastrana.

3.05: fundacja klasztoru w Segowii, przy szczodrej pomocy doni Any de Mercado y Peñalosa, podobnie jak przy fundacji w Toledo (**16.05**).

20.09: papież Sykstus V ogłasza brewe potwierdzające rozdział Karmelitów i Karme-

lipiec-sierpień: jest zmuszony odbyć szereg podróży po Andaluzji i dociera aż do Caravaca.

październik: kolejna podróż do Kastylii, aby w Pastrana uczestniczyć w dokończeniu kapituły.

Po zakończeniu kapituły przedłuża swój pobyt w Pastrana aż do końca miesiąca. Został mianowany wikariuszem prowincjalnym Andaluzji, po zakończeniu pełnienia funkcji przeora w Los Mártires, choć nadal pozostaje w tym klasztorze.

Powracając z Granady przejeżdża przez Sewillę, gdzie odwiedza wspólnoty karmelitów i karmelitanek bosych.

Na przełomie tego roku, w ciągu piętnastu dni powstaje pierwszy komentarz do *Plomienia miłości*.

1586^(44 lata)

13.01: przewodniczy w wyborach w klasztorze karmelitanek bosych w Granadzie.

luty: kolejna podróż do Caravaca, gdzie jest obecny przy śmierci Katarzyny od Jezusa (**24.02**), niegdyś przeorowsy z Beas.

18.05: przenosi się do Kordoby, gdzie zostaje erygowana nowa fundacja karmelitów bosych.

początek czerwca: przewodniczy przeniesieniu karmelitanek bosych do ich nowego klasztoru (**11.06**). Stamtąd wyrusza do Écija, dla załatwienia spraw związanych z fundacją, która wówczas nie dochodzi do skutku.

1.07: kolejna podróż do Málaga z wizytą duszpasterską; Jan od Krzyża zapoczątkowuje księgę wizytacji wspólnoty karmelitanek bosych.

początek sierpnia: podejmuje podróż do Madrytu w towarzystwie Anny od Jezusa i współsióstr, które udawały się na fundację do Madrytu. Po drodze przejeżdżają przez Malagón i Toledo, gdzie Jan od Krzyża zachorował i musiał zatrzymać się na kilka dni.

litów Bosych oraz zatwierdzające uzgodnienia podjęte na niedawno zakończonym definitorium w Madrycie (13.08-4.09).

Z powodu choroby z opóźnieniem dociera do Madrytu na zwołane przez prowincjała zebranie i od 16.08 uczestniczy w obradach. Być może jest obecny podczas inauguracji klasztoru karmelitanek bosych Santa Ana w Madrycie.

12.10: z polecenia definitorium przeprowadza fundację klasztoru Mancha Real lub Manchuela (Jaén), podpisując akt fundacyjny.

listopad: podpisuje dokumenty fundacyjne klasztoru w Guadalcazar, który działał już od marca poprzedniego roku. Tam rozchorował się i musiał pozostać kilka dni dla odzyskania zdrowia. Być może w tym czasie napisał książkę o cudach dokonanych za pośrednictwem obrazów otaczanych czcią w tym mieście. Książka zaginęła.

22.11: ponownie udaje się w podróż do Málaga, aby tam przewodniczyć w wyborach, a kilka dni później (28.11) przewodniczy w wyborach w klasztorze w Granadzie.

18.12: kolejna podróż do Caravaca celem przewodniczenia w fundacji klasztoru karmelitów bosych.

W tym roku lub w następnym odwiedza również wspólnotę karmelitanek bosych w Sabiote (klasztor założony 18.05.1585 r.).

1587 ^(45 lat)

styczeń: odwiedza wspólnotę w Beas i czyni starania o fundację karmelitów bosych w Bujalance, która wówczas się nie powiodła.

luty: krótka podróż do Madrytu, na wezwanie prowincjała, o. Dorii.

początek marca: podróżuje kolejny raz do Caravaca w związku ze sporem karmelitanek bosych z jezuitami. Podpisuje dokument w tej sprawie (2.03).

Z Caravaca przენosi się do Baeza, gdzie podpisuje dokument na rzecz konwentu La Fuensanta (Jaén).

10.07: papież Sykstus V kolejnym brewe potwierdza utworzenie Zgromadzenia Karmelitów Bosych i jego podział na pięć prowincji, a także ustanowienie nowego zarządu zwanego Konsultą. Na czele nowego Zgromadzenia ma stanąć Wikariusz Generalny. Zostanie nim mianowany o. Nicolás Doria.

1588

(46 lat)

2.05: o. Hieronim Gracián zostaje pozbawiony wszystkich funkcji i wyznaczony na misję w Meksyku. Nigdy nie wyruszy w tę podróż.

18.06-11.07: w Madrycie odbywa się pierwsza Kapituła Generalna nowego Zakonu.

10.09: Nuncjusz w Hiszpanii nadaje „wiczystość” prawom i normom uchwalonym przez Konsultę.

początek kwietnia: kolejny raz wyrusza w do Kastylii, aby uczestniczyć w kapitule w Valladolid (**18-25.04**). Przystaje pełnić funkcje Definitora i Wikariusza Andaluzji, ale zostaje nominowany po raz trzeci przeorem Granady. Wydaje się, że podczas podróży w obie strony przejeżdża przez Segowię, gdzie zatrzymuje się na kilka dni.

2.06: ponownie znajduje się w Málaga, gdzie z polecenia Ojca Prowincjała podpisuje spisy inwentarzowe.

połowa czerwca: ponownie wyrusza do Madrytu, aby uczestniczyć w pierwszej kapitule generalnej Karmelu Terezańskiego. Zostaje wybrany pierwszym definitorem i trzecim radnym Konsulty. Podczas nieobecności Wikariusza Generalnego pełni funkcje przełożonego generalnego. W klasztorze de Los Mártires zastępuje go w tym czasie wikariusz.

10.08: Konsulta przenosi się do Segowii, a Jan od Krzyża powraca na stałe do umiłowanej Kastylii. Mianowany przełożonym-przeorem tego klasztoru, a podczas nieobecności Generala (o. Dorii) przewodniczy pracom Konsulty.

Pozostanie w Segowii aż do chwili, gdy będzie musiał ponownie udać się do Andaluzji, na kilka miesięcy przed śmiercią.

Powrót do Kastylii (1589-1591)

Historia Karmelu Terezańskiego

Życie św. Jana od Krzyża

1589

(47 lat)

4.03: zrzeka się funkcji przeora w Grana-dzie i zostaje przeorem klasztoru w Segowii.

1590

(48 lat)

5.06: brewe *Salvatoris* papieża Sykstusa V, zatwierdzające Konstytucje Karmelitanek Bosych; ostra polemika osiąga swoje apogeum.

10.06: w Madrycie rozpoczyna się Nadzwyczajna Kapituła Generalna.

10.06: na Nadzwyczajnej Kapitułe Generalnej otwarcie przeciwstawia się propozycjom o. Dorii. Zostaje ponownie wybrany pierwszym Definitorem i Radnym.

1591^(49 lat)

25.04: brewe papieża Grzegorza XIV przyznające rację o. Dorii i unieważniające wcześniejsze brewe papieża Sykstusa V.

1.06: w Madrycie rozpoczyna się normalna Kapituła Generalna.

1.06: przebywa w Madrycie, gdzie podczas Kapituły zostaje pozbawiony wszystkich funkcji w Zakonie.

Na tej kapitule zdecydowanie sprzeciwia się nowym rozwiązaniom zaproponowanym przez o. Dorię. Nie przyjmuje funkcji przeora klasztoru w Segowii i wraca do swojej wspólnoty jako zwykły zakonnik. Zgłasza Ojcu Generałowi gotowość udania się do Meksyku. Prośbę przyjęto, ale to postanowienie nie zostało zrealizowane.

6. Do śmierci w Andaluzji (1591)

1591^(49 lat)

6.07: oddelegowany przez o. Dorię do Nowej Hiszpanii (Meksyk); po drodze do Andaluzji przejeżdża przez Madryt, aby przygotować podróż do Meksyku.

sierpień: wyrusza do Andaluzji.

10.08: dociera do La Peñuela (Jaén), gdzie pozostaje na odosobnieniu, aż do czasu, gdy zaczyna podupadać na zdrowiu.

12.09: z powodu uporczywej „niewielkiej gorączki” szuka pomocy lekarzy i w tym celu przynosi się do Ubeda.

28.09: wyrusza do Ubeda.

14.12: w sobotę, kilka minut po północy umiera w Ubeda w wieku 49 lat.

1592

17.02: po bolesnym procesie zapada decyzja o wyrzuceniu o. Hieronima Graciána z Zakonu.

Uznanie po śmierci

Uznanie po śmierci

1593

W dwa lata po śmierci doczesne szczątki Jana od Krzyża zostają przeniesione do Segowii, gdzie spoczywają do dziś.

1614

W kilku diecezjach w Hiszpanii rozpoczyna się proces informacyjny do beatyfikacji, który zostaje zakończony w roku **1618**.

1618

Pierwsze wydanie jego dzieł w Alcalá de Henares, które w następnym roku (**1619**) zostają ponownie wydane w Barcelonie. Nie ma wśród nich *Pieśni duchowej*.

1622

Po raz pierwszy zostaje wydana *Pieśń duchowa* (po francusku, Paryż).

1627

Pierwsze hiszpańskie wydanie *Pieśni duchowej* (Bruksela).

1627

Pierwsze włoskie wydanie jego dzieł, łącznie z *Pieśnią duchową* (Rzym).

1627

Otwarcie beatyfikacyjnego i kanonizacyjnego procesu apostolskiego (zakończenie w **1630** r.)

1630

Pierwsze hiszpańskie pełne wydanie dzieł, razem z *Pieśnią duchową*, która na skutek błędu w układzie książki znalazła się na czwartym miejscu.

1675

25.01: Zostaje beatyfikowany przez papieża Klemensa X.

1679

Alba de Tormes, pierwszy kościół pod wezwaniem bł. Jana od Krzyża.

1726

27.12: Zostaje kanonizowany przez papieża Benedykta XIII.

1738

24.11: Do kalendarza liturgicznego w całym Kościele zostaje wprowadzone święto św. Jana od Krzyża, które w **1972 r.** przeniesiono na **14 grudnia**.

1926

24.08: Papież Pius XI ogłasza go Doktorem Kościoła Powszechnego; uroczystość zbiega się z dwusetną rocznicą jego kanonizacji.

I. Kalendarium

1927

11.10: Doczesne szczątki Świętego zostają przeniesione do nowego grobowca.

1952

21.03: Zostaje ogłoszony patronem poetów hiszpańskich.

II
ŻYCIE

Juan de Yepes, wielki przyjaciel tego, co zwięzłe i istotne, pełen dynamiki przenikającej całe jego wnętrze, potrzebował zaledwie czterdziestu dziewięciu lat, aby dopełnić osobistą historię życia. Była ona niezwykle zwarta i zarazem różnorodna, osiągająca szczyty na różnych polach, w swojej całościowej syntezie w szczególnie sposób inspirująca.

Jego życie było krótkie. W rodzinnym środowisku upływało prawie bez znaczących wydarzeń, czy rzucającej się w oczy działalności. Tak jego milczenie, jak i wypiełgnowane słowo zarówno ukrywały, jak i ukazywały przebieg owego życia oraz wskazywały nieustannie na jego wyjątkowość.

Chronologicznie życie pierwszego karmelity bosego obejmuje trzy okresy, z których pierwszy i ostatni trwają prawie tyle samo, a łączący je okres pośredni, będąc nadzwyczaj krótkim, jest jednak decydujący.

PRZED WSTĄPIENIEM DO ZAKONU (1542-1563)^{0-21 LAT}

Z Fontiveros do Medina del Campo, zmuszony do pielgrzymowania w poszukiwaniu chleba, próbuje swoich sił w różnych zawodach: jako stolarz, krawiec, snycerz, malarz. Gdy to wszystko kończy się niepowodzeniem, wstępuje do *Colegio de la Doctrina*, szkoły założonej dla ubogich i osieroconych dzieci. Trochę później rozpoczyna posługę w szpitalu *Niepokalanego Poczęcia*, łącząc naukę z troską o chorych i chodzeniem po kweście ulicznej.

Jego brat, Franciszek, o pierwszych latach nauki Jana w *Colegio de la Doctrina* wspomina, iż tak się przykladał do nauki, że w niedługim czasie wiele się nauczył. A trochę później w kolegium jezuitów, Jan tak bardzo się starał, że w krótkim czasie poznał wiele³.

³ Segunda relación, w: P. M. Garrido, *Santa Teresa, San Juan de la Cruz y los carmelitas españoles*, Madrid 1982, s. 378.

Odnoszące się do tego okresu wypowiedzi świadków mówią nam również o tym, że Juan de Yepes odznaczał się wieloma zaletami i pozytywnymi cechami charakteru, co spowodowało zainteresowanie się nim wielu osób: *z różnych stron starano się o niego, zarówno po to, aby dać mu habit zakonny, jak również dla innych prac*⁴.

Jan, nie dając niczego po sobie poznać, już podjął decyzję co do swojego powołania: wstępuje do Karmelu w Medina. Ukażuje to jego niezależność i odwagę w podążaniu drogą, którą odkrywa jako swoją.

KARMELITA (1563-1568) ^{21-26 LAT}

Krótki okres życia jako karmelita trzewiczkowy, od wstąpienia do nowicjatu w Medina (1 rok) aż do ukończenia studiów w Salamance (4 lata).

Studia w Salamance

Struktura uniwersytetu i życie studenckie

Oprócz wykładów prowadzonych na uniwersytecie, poszczególne zakony posiadały własne kolegia, gdzie kultywowano doktrynę zgodną z tradycją teologiczną danego zakonu. Wykłady, powtórzenia, ćwiczenia-wnioski lub dysputy należały do powszechnej w owym czasie metody nauczania stosowanej w tych ośrodkach. W ramach sztuk (*artes* = dzisiaj powiemy filozofia) wykładano sůmulas, logikę i filozofię Arystotelesa. Trzyletni cykl studiów przyjmował specyficzne ukierunkowanie, w zależności od wyboru komentatorów cenionych w danym zakonie: św. Tomasz, Egidiusz Rzymski... Studia teologiczne trwały od czterech do sześciu lat i podzielone była na wykłady w ramach katedry Porannej (*Prima*), Wieczornej (*Visperas*), katedry Pisma św. i Teologii Moralnej. Podczas wykła-

⁴ *Deposición* del P. José de Velasco, tamże, s. 326. *Kilka konwentów pragnęło przyjąć go do siebie* (por. Proces Apostolski w Medina, tamże, s. 349).

dów opierano się na wybranym przez profesora autorytecie: św. Augustynie, św. Bonawenturze, Dunsie Szkocie, św. Tomaszu... W odniesieniu do zakonu dominikanów Kapituła Generalna w Salamance (1551) zarządziła jako obowiązkowe prowadzenie wykładów w oparciu o *Summa Theologica* Anielskiego doktora.

Trzeba również mieć na uwadze, że oprócz stopni naukowych przyznawanych na uniwersytecie istniały również stopnie akademickie *intra ordinem*, czyli przyznawane w ramach danego zakonu: lektora, *presentado*⁵ i mistrza teologii. U dominikanów stopień lektora osiągało się po zaliczeniu wykładów ze sztuk i teologii, zdaniu egzaminu i obronie pracy. Po nabyciu pewnego doświadczenia dydaktycznego można było ubiegać się o tytuł magistra Świętej Teologii, po przedstawieniu kandydata Kapitułce Generalnej na prośbę danej prowincji zakonu i zdaniu bardzo surowego egzaminu. W zakonie dominikanów każdy profesor przysięgał bronić doktryny św. Tomasza (postanowienie Kapituły w Carcasona, 1342) i rozporządzeń Soboru Trydenckiego (Kapituła Generalna w Rzymie, 1569).

Wydaje się jednak, że nie wszystkie zakony praktykowały ten sam system udziału w wykładach na uniwersytecie. Wobec mnichów benedyktynów z klasztoru św. Wincentego w Salamance Kapituła Generalna z 1550 r. nakazywała, aby ich studenci uczestniczyli wyłącznie w wykładach Porannych z teologii, gdyż ta katedra była zajmowana przez *najznamienitszego z lektorów tegoż klasztoru*. Pomimo to pozwalano im również na udział w ćwiczeniach uniwersyteckich (powtórzenia, spotkania i uroczystości) poświęconych teologii scholastycznej, ale resztę studiów odbywali w swoim własnym klasztorze. Na tej samej kapitule wspomina się o magistrze studentów, któremu przypadała z urzędu katedra Wieczorna, podobnie jak o dwóch innych wykładowcach: z kaznodziejstwa i z Pisma św. Poma-

⁵ *presentado* = tytuł uzyskiwany po zaprezentowaniu danego kandydata na mistrza teologii Kapitułce Generalnej i zdaniu bardzo surowego egzaminu.

gało im dwóch lektorów sztuk i filozofii. Ponadto również studentom spoza kolegium pozwalano na udział w tych zajęciach.

Znany porządek dnia obowiązujący w klasztorze św. Wincentego, ustalony zgodnie z konstytucjami z 1546 r.:

- od 6 do 7: Liturgia Godzin, msza konwentualna i msze prywatne
- 7: dzwonek na zajęcia na uniwersytecie
- od 10 do 11: msze prywatne lub powtórka wykładów ze współbratem
- od 11 do 13: posiłek i milczenie
 - 13: podsumowanie wykładów z danego dnia
 - 14: wykład magistra w klasztorze
 - 16: Nieszpory i kompleta, rekreacja i czas wolny
- od 18 do 20: nauka prywatna z celach
- od 20 do 21: rozmowy ze współbratem o wykładach z danego dnia
- od 21 do 22: kolacja i godziny mniejsze
 - 22: Godzina czytań i Jutrznia z oficjum kanonicznego; sen.

Tak wyglądał porządek dnia w zimie. W okresie letnim wszystkie zajęcia rozpoczynały się o godzinę wcześniej.

Karmelici w Salamance

Karmelici posiadali w Salamance klasztor-kolegium, pod wezwaniem św. Andrzeja. Położony był poza murami miasta, niedaleko Bramy św. Pawła. Wspomina się o nim już na Kapitule Generalnej w Awinionie w 1482 r. Na kapitule w Padwie (1532) utworzono z niego kolegium międzyprovincialne, a na kapitule w Wenecji (1548) wspomina się o nim jako *Studium generale* lub kolegium dla wszystkich prowincji hiszpańskich. W ten sposób klasztor ten stał się centrum intelektualnym Karmelu w Hiszpanii.

Począwszy od roku akademickiego 1551-1552 pojawiają się adnotacje o tym kolegium w rejestrach uniwersytetu w Sala-

mance. W drugiej połowie szesnastego wieku wzrosła liczba uczących się tutaj studentów i oscylowała od 5 do 35. W ciągu tych pięćdziesięciu lat przez kolegium św. Andrzeja przewinęło się ponad 200 zakonników.

Odnosząc się do relacji pomiędzy zajęciami w kolegium a wykładami na uniwersytecie, zarówno Balbino Velasco Bayón, jak i biograf św. Jana od Krzyża, Crisógono de Jesús, skłaniają się ku podwójnemu trybowi zajęć: wykłady na uniwersytecie i zajęcia uzupełniające w kolegium. W każdym bądź razie, przed rozpoczęciem nauki w kolegium św. Andrzeja kandydat musiał bardzo dobrze opanować łacinę, będącą podstawą jego przyszłych studiów. Z akt Kapituły Generalnej z 1548 r. wiemy, że w kolegium miała być prowadzona przynajmniej jedna godzina zajęć z teologii, a czas trwania studiów teologicznych ustalono na minimum dwa lata. Wykłady miały być prowadzone w oparciu o tekst „Mistrza Sentencji” (Piotra Lombarda).

Crisógono de Jesús głosi pogląd, że u św. Andrzeja prowadzono również wykłady z nauczania doktorów karmelitańskich, co miałyby wprowadzać pewien charakterystyczny rys do wykładów prowadzonych na uniwersytecie. Aby zrozumieć, jaki był zakres tych dodatkowych zajęć, musimy najpierw uświadomić sobie, że szkoła filozoficzno-teologiczna Zakonu Karmelitańskiego bazowała na dziełach Jana Baconthorp (pierwsza połowa XIV w.) i Michała z Bolonii (XIV w.). Ich pisma znajdowały się wówczas prawie we wszystkich bibliotekach konwentualnych klasztorów karmelitańskich, a zatem musiały znajdować się również w tym *Studium generale* Zakonu.

Jan od św. Macieja w Salamance

Prawdopodobnie pod koniec 1564 r. Jan de Yepes, w zakonie karmelitów Jan od św. Macieja, zostaje wysłany przez swoich przełożonych do kolegium św. Andrzeja w Salamance. Trafia tam ze względu na swoją bystrość umysłu i wybitne zdolności do nauki. Wiele dyskutowano na temat jego faktycznego udziału w zajęciach na uniwersytecie, w oparciu o informacje prze-

kazane nam przez jego pierwszych biografów (wspominali jedynie o studiach w kolegium św. Andrzeja). Wydaje się, że chociaż bardziej znaczące i liczniejsze zakony (dominikanie i benedyktyni) mogły zwalniać swoich studentów z udziału w zajęciach na uniwersytecie, to jednak karmelici nie mogli sobie na to pozwolić. Ich studenci uczestniczyli w zajęciach z filozofii (sztuki) w Szkołach Niższych (*Escuelas Menores*), a dodatkowo mieli wykłady uzupełniające w ramach własnego kolegium.

Jan od św. Macieja pojawia się w następujących rejestrach studentów uniwersytetu w Salamance. W roku akademickim 1564-1565 figuruje jako student filozofii (sztuk) w kolegium św. Andrzeja. Przebywa tam wówczas sześciu studentów teologii i czterech filozofii. Ponownie w roku 1565-1566 jest wpisany jako student filozofii (sztuk), a razem z nim jest tam pięciu studentów teologii i siedmiu filozofii. 1566-1567 to kolejny rok studiów jako student filozofii (sztuk), obok trzech studentów teologii i sześciu filozofii. W roku 1567-1568 brat Jan od św. Macieja studiuje już teologię i zostaje wpisany jako kapłan; liczba studentów filozofii zmniejszyła się do czterech, a studentów teologii było razem z nim siedmiu. W ciągu tych lat studiów mieszka w klasztorze z co najmniej siedemnastoma współbraćmi studentami, głównie z Kastylii (Avila, Alba, Medina, Toledo...) oraz kilkoma z Portugalii i Aragon.

Powiedzmy teraz kilka słów o samych studiach. Sztuki, to znaczy logika oraz filozofia naturalna i moralna, stanowiły podstawę dla studiów teologii scholastycznej. Na zajęciach z dialektyki studiowano *Organon* Arystotelesa, do którego wprowadzenia stanowiły *súmulas* Dominika de Soto (które w praktyce dydaktycznej zastąpiły *súmulas* Piotra Hiszpana). Na filozofii naturalnej wykładano Arystotelesa według jego ksiąg *Fizyki*, a na filozofii moralnej wykładano na przemian *Etykę*, *Politykę* i *Ekonomię* Arystotelesa. System dydaktyczny wydziału opierał się na wykładach prowadzonych przez katedratyków zwyczajnych, uzupełniano je innymi zajęciami pod kierunkiem wy-

kładowców niższych szczebli. Istniały ponadto zajęcia praktyczne i codzienne ćwiczenia z dialektyki. Lepszemu przyswojeniu i ugruntowaniu materiału służyły zajęcia powtórkowe, wyjaśnianie wątpliwości, pytania i dyskusje. Porządek dnia studenta był zatem dość napięty, od rana do wieczora, włącznie z sobotami i świętami. Do tego wszystkiego dochodziły jeszcze powtórki materiału i wnioski. Na koniec trzeba jeszcze zaznaczyć, że udział w wykładach głównych był konieczny dla uzyskania zaliczenia z danych zajęć.

Tak też musiał wyglądać system nauczania na wydział sztuk Uniwersytetu w Salamance, gdy uczęszczał tam brat Jan od św. Macieja. Nie posiadamy jego indeksu, ale w oparciu o Statuty Covarrubias wiemy, że musiał uczestniczyć w wykładach głównych z Súmulas, Logiki Wielkiej, Filozofii naturalnej i moralnej. Dzięki księgom rachunkowym uniwersytetu jesteśmy w stanie określić, kto prowadził wówczas wspomniane materie. Súmulas w roku 1564-1565 wykładał mistrz Martín de Peralta, pochodzący z Nawarry. W roku akademickim 1565-1566 Logikę Wielką (filozofię poznania) wykładał Gaspar de Torres; on również był bardzo wymagającym i sumiennym wykładowcą. Podczas roku akademickiego 1566-1567 brat Jan wysłuchiwał trzeciego roku sztuk, to znaczy filozofii. Na katedrze Filozofii naturalnej zasiadał emerytowany profesor zwyczajny, mistrz Enrique Hernández, a w praktyce wykłady prowadził jego zastępca – mistrz Miguel Francés. Filozofią moralną kierował również emerytowany mistrz i kanonik Francisco Sancho, a jego przedmiot wykładał mistrz Diego Bravo.

Po ukończeniu trzech lat sztuk (filozofii), Jan od św. Macieja mógł w roku 1567 r. uzyskać stopień bakałarza. Być może otrzymał ten stopień w swoim własnym zakonie, lecz z powodu braku rejestrów nie jesteśmy w stanie określić, czy otrzymał go na uniwersytecie czy też nie. Wiemy jednakże – dzięki zachowanym księgom wizytacji – w jakich zajęciach uczestniczył w czasie swojej formacji uniwersyteckiej. Z logiki: terminy, w pierwszym roku; zagadnienia wstępne, powszechniki, pojęcia

główne, cechy i predykaty), w drugim. Z filozofii, w czasie trzeciego roku: druga księga *Metafizyki* Arystotelesa oraz pewne partie z pierwszej i piątej; a także księgę dziewiątą i dziesiątą *Etyki*.

Rodzaje, gatunki, przypadłości, kategorie, granice, substancje, atrybuty, orzeczniki, zdania, przesłanki, sylogizmy, błędy logiczne... W głowie brata Jana kłębią się te wszystkie pojęcia, gdy idzie w dół ulicą Bibliotekarzy w stronę swojego klasztoru św. Andrzeja. Myśli sobie:

Gdy dusza posuwa się dalej naprzód idzie w mroku i nie wiedząc[▼]; Dg 2,6,2
ponieważ ta kontemplacja jest ukryta i nieznaną dla tego, kto jej doświadcza i, zazwyczaj razem z oschłością i próżnią, którą sprawia w zmyśle, daje duszy skłonność i chęć do przebywania sam na sam [z Nim] i w uciszeniu, bez możliwości myślenia o niczym szczegółowym, ani nie ma ochoty, aby o tym myśleć[▼]. Nc 1,9,6; 2,11,6

On nie ma na to ochoty, zagłębia się w próżnię władz, w próżnię i mrok co do zrozumienia, w próżnię od wszelkiego posiadania, w ogołocenie z wszelkiego przywiązania. Omija Bramę Rzeczną i jest już na przedmieściach. Myśli nieustannie o tym czymś:

nie wiem czym, co czuje się, że zostało do powiedzenia, i jedna rzecz, którą się poznaje, że została do powiedzenia, i wzniosły ślad Boga, który się odsłania przed duszą, który zostaje jeszcze do zbadania, i jakieś bardzo wzniosłe poznanie Pana Boga, którego nie można wyrazić[▼]. Pd[®] 7,9

Rodzaje, kategorie, sylogizmy... To boskie zjednoczenie opróżnia wyobraźnię i wymiata z niego wszelkie formy i poznania aż do czystej substancji ogołoconej z przypadłości i wyobrażeń.

Nie ma wątpliwości co do powiązań i rzeczywistego wkładu Zakonu Karmelitów w działalność uniwersytetu w Salamance. Dowodem tego może być udział zakonników w głosowaniach przy obsadzaniu katedr. Pamiętajmy, że w Salamance, pod wpływem średniowiecznego wzorca uniwersyteckiego, dochodziło

do różnego rodzaju umów co do rozdziału katedr między zwalczającymi się frakcjami, cyklicznej wymiany tychże i „cichych” porozumień. Oprócz rozmów i dyskusji między studentami na temat głosowania, kandydatów, solidarności pochodzenia i ojczyzny, powszechne było podkupywanie głosów i atmosfera powszechnej ekscytacji. To wszystko mogło prowadzić do kłótni, a nawet krwawych starć pomiędzy różnymi nacjami. Nie ma wątpliwości, że Jan od św. Macieja, ze swoją delikatną wrażliwością, nie był w stanie odnaleźć się w takim otoczeniu.

Nie dziwi zatem, że brat Jan po wypełnieniu swoich uniwersyteckich powinności szukał schronienia za murami klasztoru św. Andrzeja. Jego biografowie opisują, że lubił zatopiony w milczeniu przebywać w swojej celi. Zamknięty w tej małej przestrzeni odkrywa, że nieskończoność kryje się wewnątrz niego i to ona jest tym horyzontem, na którym brat Jan pozostaje skupiony. Nie ogranicza się do studiowania logiki i Arystotelesa, ale chodzi również na wykłady z cenionych autorów duchowych, takich jak św. Dionizy i św. Grzegorz. A w nocy długie chwile poświęca na modlitwę.

*Nieobecność Umiłowanego wywołuje w duszy ciągle za Nim wzdychanie*¹. I tak wchłania duszę i zanurza się ona w Jego bezdenną tajemnicę tak, że wydaje jej się, iż umieszczona zostaje w najgłębszej i najrozleglejszej samotności, gdzie nie może dotrzeć ludzkie stworzenie. I wchodzi w ten wewnętrzny mrok, którym jest ogołocenie duchowe ze wszystkich rzeczy, zarówno zmysłowych, jak i duchowych, opierając się jedynie na czystej wierze. Albowiem te boskie schody wiary przenikają głębię Boga. Tam dusza odczuwa, że boska woda wypełnia próżnię jej pożądań. Cóż za miły pokój w oddaleniu od wszystkiego! *Poznanie spokojne i kojące, bez rozgwaru głosów, więc radośnie odczuwa się w nim i słodycz muzyki i błogie ukojenie ciszy*¹. Cóż za pełnia samotności, bezkresny błękit morza!

Salamanka, uniwersyteckie handle, napięcia między stronictwami, dialektyczne konflikty. *Nie mogą wspiąć się na Górę, idąc błędną drogą* (rysunek: Góra Doskonałości)¹. Mistyka

negacji św. Jana dojrzewała w Salamance, na uniwersytecie promującym nowe trendy, wyznaczającym porządek prawny i stabilność Królestwa. Rozwijała się w tej ostoi tomizmu, logicznej precyzji i kontrowersji filozoficznych. Na tym głównym uniwersytecie Monarchii, najbardziej prestiżowej uczelni, najlepiej uposażonej. W tym tygłu akademickiego życia, panoszącego się wszędzie szelmstwa i nieokiełznanej młodzieży.

Jan od św. Macieja nie czuje się tam zbyt dobrze. Coś w nim wyrывa się z tej arystotelesowsko-tomistycznej formacji akademickiej, wznosi się ponad nią, staje się niejasne, kwestionuje ją i wykracza poza nią. Gorąco dąży do tego tajemniczego zbrocza. I w owej głębokiej i straszliwej nocy kontemplacji tryska źródło całkowitego ogołocenia, wieczna wiara w osamotnieniu, biały i czysty kwiat tego, co odczuwa:

za pośrednictwem tych ciemnych udręczeń dusza czuje się głęboko i przenikliwie raniona gwałtowną miłością Boga. Daje on równocześnie duszy pewne odczucie i przedsmak Boga .

Nc 2,11,1

Latem 1567 r. brat Jan od św. Macieja był już zdecydowany na przejście do Kartuzji, gdyż życie tam zakładało całkowite milczenie, surowy styl życia, czysty krzyż. Nie może się tego doczekać. W sierpniu tego roku Teresa od Jezusa, podczas spotkania i rozmowy w Medina, przedstawia mu swoje plany związane z reformą braci, których życie ma być bardziej skupione i kontemplacyjne. *Byleby nie trzeba było zbyt długo czekać* – dodał brat Jan pod koniec tej rozmowy.

I tak jeszcze raz powraca do salamandzkiego tygla, zapisując się tym razem na studia teologiczne. Ten wydział był wówczas niezwykle ceniony i bardzo postępowy. Dominikanie i nauczanie Francisco de Vitoria doprowadziły do odrodzenia się neotomizmu, który dominował na katedrze Porannej, Wieczornej i Świętego Tomasza. Systemy nominalistyczne i szkotystyczne zdają się w zdecydowanym odwoście. Poza tym, w 1563 r. Melchor Cano opublikował swoją nowatorską metodę teologiczną. W dziele zatytułowanym *De locis theologicis* dowartościowane

zostały źródła biblijne i patrystyczne, harmonicznie połączone z rozumowaniem scholastycznym. Kontrowersje stają się bardzo częste, a starcie dominikanów z augustianami czyni z tych dwóch zakonów dwie najpotężniejsze, polemicznie wobec siebie nastawione grupy nacisku. Napięcia wśród studentów, walka o przydział katedr i związane z tym profity, konflikty w życiu codziennym, personalne rozgrywki, skrywane urazy i zawiść: jeden wielki „światowy zgiełk”.

Studenci wysłuchiwali zazwyczaj wykładów na trzech katedrach: Porannej, Wieczornej oraz Biblii. Bardzo często przystępowano do bakalaureatu po zaliczeniu czterech semestrów Sentencji i dwóch Biblii. Tym niemniej istniała w tym względzie dość znaczna elastyczność i szeroka gama możliwości. Zgodnie z tą tradycją i praktyką można założyć, że brat Jan od św. Macieja, niezależnie od zajęć prowadzonych w kolegium św. Andrzeja, uczęszczał przynajmniej na wykłady Poranne oraz z Biblii, i jest całkiem prawdopodobne, że słuchał ich przez oba semestry roku akademickiego 1567-1568.

W owym roku katedrą Poranną kierował dominikanin Mancio del Corpus Christi. Wydaje się, że nie przejmował się on zbyt swoimi obowiązkami, gdyż z dokumentów wynika, że nakładano na niego grzywny za spóźnianie się na zajęcia i wychodzenie z nich przed czasem, podobnie jak za nieprowadzenie powtórzeń. Wieczorną katedrę teologii prowadził augustianin Juan de Guevara. Nie ma żadnych adnotacji o nałożonych na niego grzywnach w roku akademickim 1566-1567. Natomiast w 1568-1569 już były: za brak powtórek i niedokończenie niektórych wykładów. Katedrą Biblii kierował emerytowany mistrz Gregorio Gallo, którego w obowiązkach akademickich zastępował mistrz Gaspar Grajal. Ten ostatni był chyba dość sumiennym wykładowcą, co można wnioskować po znikomej liczbie nałożonych na niego grzywien. Wykłady z Durando z Saint Pourçain (?-1332) prowadził Luis de León, augustianin, i robił to dość sumiennie, gdyż grzywny nałożone na niego w roku 1566-1567 były znikome. Wykłady ze św. To-

masza prowadził mistrz Pedro del Espinar (do stycznia 1567 r.). Następnie zajęcia te przejął mistrz Diego Rodríguez. Obaj byli dość często karani grzywną, a ponadto mieli długie okresy nieobecności i zastępstw; przynajmniej w obu semestrach roku 1566-1567. Wykłady z Dunska Szkota prowadził tymczasowo licencjat Cristóbal de Vela, z dość częstymi grzywnami i okresami nieobecności w roku 1567. Na uniwersytecie istniała również grupa miłośników teologii św. Tomasza, powierzona opiece Juana Gallo, dominikanina.

W roku akademickim 1567-1568, w którym Jan od św. Macieja studiował teologię, na uniwersytecie w Salamance w zakresie scholastyki tomistycznej wykładano kwestie związane z Wcieleniem, ostatecznym celem człowieka i aktami ludzkimi, a także sakramentem pokuty. Na mniej znaczących katedrach wykładano kwestie dotyczące wiary, zmartwychwstania umarłych i człowieka jako stworzenia. Do tego trzeba dodać jeszcze lekturę i komentarz *Psałmów* (do 50. i kolejne po 73.) oraz *Księgi proroka Micheasza*.

Jak widać, mamy tu do czynienia z nauczaniem fragmentarycznym, studiami, które nie pozwalały na uzyskanie całościowej perspektywy. W teorii, dla całościowego ogarnięcia *Sumy* trzeba było przynajmniej przez trzy lata uczestniczyć w wykładach Porannych, Wieczornych i ze św. Tomasza, pozostając na uczelni również w miesiącach letnich. W rzeczywistości sytuacja była jeszcze bardziej skomplikowana, gdyż metoda nauczania opierająca się na dyktowaniu powodowała opóźnienia w realizacji programu. Ostatecznie okazywało się, że trzy lata studiów były w znacznej mierze niewystarczające dla ogarnięcia całości materiału. W praktyce zamykało się to w pięciu latach, jak zresztą zostało to rozplanowane w *Statutach* z 1594 r. Wydaje się, że taki właśnie cykl studiów odbył brat Bartolomé Sánchez, który rozpoczął je razem z bratem Janem. W ten sposób można właściwie ocenić fakt, że Jan od św. Macieja studiował teologię tylko przez jeden rok, pomijając zajęcia, w których uczestniczył w kolegium św. Andrzeja w czasie swo-

jego pobytu w Salamance. Można podejrzewać, że zrezygnował z dalszych studiów teologicznych i nie poświęcił na nie przewidzianego wówczas okresu przynajmniej czterech lat. Istnieją przesłanki do stwierdzenia, że przyszły Doktor Kościoła nie uzyskał nawet najniższego stopnia bakałarza teologii. Odkrywanie prawdy o tym, że na drodze życia wymagane jest o wiele bardziej umartwienie woli niż to, aby wiele wiedzieć, Jan od św. Macieja rozpoczął od wiedzy o sprawach świętych.

Z Salamanki do Duruelo

Brat Jan od św. Macieja opuszcza Salamankę latem 1568 r., prawdopodobnie pod koniec czerwca lub w pierwszych dniach lipca. Udaje się do Medina del Campo. Powierzono mu letnie praktyki i zastępstwo w zajęciach ze sztuk (filozofii) w jego dawnym klasztorze św. Anny. Teresa od Jezusa dotarła do Malagón. Spotykają się. Wydaje się, że istnieje możliwość otwarcia pierwszego klasztoru karmelitów bosych w małej wiosce o nazwie Duruelo, na zachodnich krańcach regionu Ávila.

Jan: Dusza jest jakby zanurzona w ognistych płomieniach miłości i zdaje się jej, że się w nich spala. Wychodzi wówczas z siebie i odnowiona całkowicie poczyna żyć innym życiem¹. I będę się zdawała być Tobą w Twoim pięknie, a Ty będziesz się zdawał być mną w tym Twoim pięknie, a Ty będziesz mną również w Twoim pięknie, ponieważ to samo Twoje piękno będzie moim pięknem².

Pd^b 1,17

Pd^b 36,5

Teresa: jest rozumny i właściwy do naszego sposobu życia, i dlatego sędzę, że został powołany do tego przez naszego Pana. [...] Choć ma niewiele lat, ale wydaje mi się, że Pan ma go w swoim ręku, o czym nawet tutaj mieliśmy kilka okazji w różnych sprawach [...], nigdy jednak nie widzieliśmy u niego żadnej niedoskonałości. Ma odwagę, ale będąc sam, potrzebuje tego, co nasz Pan mu daje³.

¹L^r 13,2;
do Franciszka
de Salcedo,
wrzesień 1568

W sierpniu 1568 r. dochodzi do fundacji karmelitanek bosych w Valladolid. Pod koniec września lub na początku października wśród kilku gospodarstw w Duruelo, pośród pagórków pokrytych dębami... Dźwięczna samotności... W Salaman-

ce rozpoczynają się wykłady ze św. Łukasza. Filip II właśnie powiadomił społeczność akademicką o śmierci swojej małżonki, królowej Izabeli de Valois. 28 listopada ma miejsce oficjalna inauguracja pierwszego klasztoru karmelitów bosych, według pierwotnej, nie złagodzonej Reguły Karmelu. Śluby składa trzech zakonników, wśród nich Jan od św. Macieja, który zmienia swoje imię zakonne na Jan od Krzyża. Teresa od Jezusa odwiedza ich w marcu 1569 r. Przejmujące zimno w małym, ciasnym domu... Czas upływa mu na godzinach kontemplacji, głoszeniu Słowa Bożego i spowiadaniu w okolicznych miejscowościach.

KARMELITA BOSY (1568-1591)^{26-49 LAT}

Spotkanie z Teresą od Jezusa

W tym okresie należy zwrócić uwagę na decydujące spotkanie z Teresą od Jezusa (na przełomie września i października 1567, w tym czasie Jan udaje się do Medina, aby tam odprawić swoją pierwszą Mszę św.). Rozmowę, którą wówczas odbyli, Teresa streszcza w kilku wymownych zdaniach: Jan, dwudziestopięcioletni młodzieniec, wyznaje Teresie swoje pragnienie „przejęcia do Kartuzów”. Święta wspomina: *prosiłam go bardzo, aby poczekał, gdyż byłoby wielkim dobrem, jeśli pragnie poprawić swoje życie, dążyć do tego pozostając w swoim własnym Zakonie*. Jan zasadniczo zgadza się na to, jednakże jednocześnie przynagla: *On dał mi słowo, że to uczyni, byleby tylko sprawa zbyt szybko się nie odwlekała*. Wrażenie, jakie Jan wywarł na Reformatorce, wyraziła ona w następującym prostym stwierdzeniu: *byłam z niego bardzo zadowolona*¹.

F 3,17

W roku następnym (1568) Jan włącza się w terecjańskie dzieło Reformy. Towarzyszy Matce Teresie podczas fundacji w Valladolid, podczas której Święta wykorzystuje okazję, aby wprowadzić go w *nasz sposób postępowania*¹. Pod koniec września Jan, przechodząc przez Ávila, kieruje się do Duruelo. Niesie z sobą list Teresy dla Franciszka de Salcedo. Teresa pisze w nim:

F 13,5

II. Życie

niech wasza miłość porozmawia z tym ojcem i pomoże mu w tej sprawie. Jest on mały, jednak wiem, że jest wielki w oczach Bożych. [...] jest rozumny i właściwy do naszego sposobu życia, i dlatego sądzę, że został powołany do tego przez naszego Pana. [...] Chociaż niewiele ma lat, ale wydaje mi się, że Pan ma go w swoim ręku⁵.

* * *

Ostatnie dwadzieścia trzy lata swojego życia Jan od Krzyża spędza w Karmelu Terezańskim. Rola, jaką w nim odegrał, pozwala nam nazwać Karmel również sanjuanistycznym⁶. W tym okresie jest przede wszystkim wychowawcą, a także przełożonym i pisarzem.

W latach 1572-1577 przebywa w Ávila, służąc jako spowiednik siostr klasztoru Wcielenia, w którym funkcję przeorowsy pełni św. Teresa. Ona sama starała się o niego u przełożonych, co uzasadnia w następujący sposób:

Przywalać je sprawami zewnętrznymi, a nie dawać im kogoś, kto by im pomagał w sprawach wewnętrznych, jest zbyt wielkim trudem. I tak było, dopóki nie przyszli bosacy do klasztoru Wcielenia⁷.

L^f 174,2; do
o. Graciana,
9.01.1577

Po krótkim czasie z radością przekonała się i oznajmiła innym dobro, które Jan tam uczynił. Uplęły zaledwie cztery miesiące, a już pisała: *Wiele dobrego czyni ten karmelita bosy, który tutaj spowiada. Jest nim ojciec Jan od Krzyża*⁸.

L^f 45,
do Joanny
de Ahumada,
27.09.1572;
L^f 48,2; do
o. Kaspara
de Salazar,
13.02.1573

W początkach grudnia 1577 r. zostaje brutalnie wyciągnięty z domku kapelana przy klasztorze Wcielenia, uprowadzony do Toledo i więziony do połowy sierpnia 1578 r. (dziewięć miesięcy).

Ten sam rok wyznacza początek jego działalności pisarskiej (ucieka z więzienia z garścią poetyckich wersetów). W 1586 r. zakończy swoją twórczość pisarską (osiem lat). Zapewne jest to swoisty rekord: bardziej pod względem kondensacji, niż roz-

⁶ Sanjuanistyczny – pochodzi od hiszpańskiego *sanjuanista* (*san Juan* = św. Jan).

ciągłości owego dzieła duchowego, które zostało zrealizowane w tak krótkim okresie czasu. Ponadto musimy pamiętać, iż działalność ta nie zajmowała pierwszego miejsca wśród jego zajęć oraz że finalizował ją z *wielkimi przerwami*. Życie duchowe Jana od Krzyża biegło o wiele szybciej niż jego życie zewnętrzne, stąd też rodzą się jego wspaniałe owoce.

Spis treści

Wstęp.....	5
------------	---

I

KALENDARIUM

II

ŻYCIE

Przed wstąpieniem do zakonu (1542-1563) ^{0-21 lat}	24
Karmelita (1563-1568) ^{21-26 lat}	25
Karmelita bosy (1568-1591) ^{26-49 lat}	37

III

OSOBA

Człowiek.....	42
Człowiek wiary	47
Nauczyciel duchowy.....	53
Pisarz	55

IV
DZIEŁA

<i>Pieśń duchowa</i>	62
<i>Szkic Góry Karmel</i>	79
<i>Droga na Górę Karmel</i>	83
<i>Noc ciemna</i>	91
<i>Płomień miłości, Żywy płomień miłości</i>	106
<i>Poezje</i>	128
<i>Romanca o Trójcy i Wcieleniu</i>	130
<i>Źródło (La fuente)</i>	178
<i>Żyję, nie żyjąc w sobie (Vivo sin vivir en mí)</i>	188
<i>Miłosne zmaganie (Tras de un amoroso lance)</i>	199
<i>Pasterczyk (Un pastorcico)</i>	211
<i>Słowo Ukrzyżowane (rysunek Chrystusa)</i>	224
<i>Pisma mniejsze</i>	230
<i>Sentencje światła i miłości (Dichos de Luz y Amor)</i>	230
<i>Zagrożenia i przestrogi (Cautelas)</i>	240
<i>Cztery wskazówki dla pewnego zakonnika</i>	246
<i>Stopnie doskonałości</i>	249
<i>Ocena i opinia</i>	250
<i>Góra doskonałości</i>	252
<i>Listy</i>	262
<i>Indeks cytatów biblijnych</i>	281